

Parlem de sexe a Primària^[1]

Mariona Trabal

Mestra i bibliotecària a l'escola Orlandai, de Barcelona

Avui mestra jubilada

Resum

Parlem de sexe a Primària

No hi ha ningú a qui no l'interessi saber com funciona el seu cos. Però el tema de la reproducció sexual va un pas per davant de tota la resta. I és que no volem parlar només de reproducció humana o d'informació sexual, parlem d'educació sexual.

Paraules clau: Educació sexual, sexualitats, recursos didàctics, Educació Primària.

Abstract

Let's talk about sex in Primary School

No one is interested in how his body works. But the issue of sexual reproduction is one step ahead of everything else. And we don't just want to talk about human reproduction or sexual information, we talk about sex education.

Key works: Sex education, sexualities, teaching resources, Primary Education.

Per què parlar de sexe a Primària?

No hi ha ningú a qui no li interessi saber com funciona el seu cos. De tots els temes del currículum de primària, el del coneixement del propi cos és un dels més significatius i motivadors.

Quan treballem qualsevol d'aquests temes, sigui la respiració, la nutrició, els sentits, sigui quin sigui... sempre hi ha dues maneres d'abordar-lo, dues maneres complementàries, l'anatòmica i la fisiològica. Tots els llibres de text i també els de coneixements, quan en parlen ho tenen en compte, no es pot separar el «com som», del «com funcionem». Amb una excepció, que és la del tema de la reproducció sexual.

Hi ha llibres que només toquen la reproducció humana des del punt de vista de l'anatomia. I hi ha mestres que, a classe, fan el mateix. És un tema que molts consideren difícil, compromès... Però hauria de ser exactament el contrari: quan el nostre alumnat és a la preadolescència i, encara més, a l'adolescència, ho saben gairebé tot sobre els seus òrgans reproductors – o això es pensen- però ho ignoren gairebé tot sobre el seu funcionament. I el

poc que coneixen ho han après per vies gens fiables, quan no nocives: amics, coneguts, internet, pornografia...

A més, el tema de la sexualitats és viscut per tothom amb una implicació diferent de la resta del temes relacionats amb el propi cos. Aquí no només hi juga el «com sóc» i «com funciono», sinó el «què em passarà», «què faré», «què em faran»... Aquestes qüestions interessen molt, moltíssim. És habitual que sorgeixin entre els nois i noies interrogants referents a qüestions emocionals del present o del futur. Es pregunten perquè els fa vergonya parlar de sexe, o els fa riure tantíssim, perquè s'expliquen acudits sobre el tema, perquè els fa posar vermells parlar-ne... O bé aspectes que inquieten o fins i tot espanten: la primera regla, les ereccions en situacions compromeses, la inseguretat que genera no saber si el seu cos agradarà als altres o a ells mateixos, i ja no diguem els perills hipotètics que els assetgen, com són els abusos o les agressions sexuals de les que senten tant a parlar. Encara més, els interessa parlar amb els seus iguals i amb les persones adultes amb qui han establert un vincle sobre què sentiran quan s'enamoren o quan tinguin relacions sexuals.

Es fa evident que estem parlant d'un tema que és curricular però que es diferencia molt de la resta dels que es treballen a l'escola. No s'hi val a passar-hi de puntetes. Cal anar a fons, cal pensar bé com abordar-lo, com obrir-se a totes les qüestions que interessen a les criatures, com ajudar-les de debò a trobar resposta a les seves inquietuds.

Quan?

Amb el pas dels anys, modificant i corregint allò que no vàiem prou ben resolt, a l'escola Orlandai hem trobat una manera de treballar que creiem que satisfà l'interès i les necessitats del nostre alumnat. Cal dir que l'Orlandai és una escola pública ubicada a Sarrià, amb una població de nivell socio-cultural mitjà-alt i unes famílies receptives i obertes als nostres plantejaments. Seria tema d'un altre article imaginar activitats similars a les que aquí expliquem per a una escola d'un altre context, amb una població magribina o d'ètnia gitana, per exemple.

El tema de la reproducció s'aborda, a l'escola, a qualsevol edat, perquè interessa a totes les edats. Cal només que hi hagi un detonant: una mare embarassada – probablement a Educació Infantil-, una criatura que fa servir paraules desagradables o ofensives que, en realitat, no sap tan sols què volen dir – potser als primers cursos de Primària-, i l'interès per la sexualitat que, sens dubte, es desperta als darrers cursos de Primària.

Nosaltres vam arribar a la conclusió que, se n'hagués parlat molt o poc abans a llarg de l'escolaritat, tocaríem a fons el tema de les sexualitats i no només la reproducció en el moment que l'alumnat tingués més coneixements i, per tant, més interrogants al seu cap: fa anys era a 8e d'EGB, darrerament a 6e de Primària.

Com comencem?

L'inici del tema sempre ha estat aquest: els alumnes, en petit grup escriuen a un full tot el que volen saber. Ho fem abans que ningú ens hagués parlat del mètode dels projectes... de quina altra manera podríem conèixer allò que interessa o preocupa? Un aspecte el varem modificar, amb l'experiència: els grups no serien mixtes. Probablement és l'únic moment de l'escolaritat en que la mestra proposa separar noies de nois. Per què? Perquè vam comprovar que eren més agosarats/des en les seves preguntes escrites si estaven rodejats de companys i companyes del seu sexe. En aquest moment del treball els animem a no tenir vergonya, els permetem l'ús de termes que ells saben barroers o desafortunats, si no en coneixen d'altres, i els prometem que no hi haurà censura i es parlarà de tot el que plantegin.

La sessió és sempre plena de soroll, rialles i bromes i acaba amb el lliurament de la llista de preguntes a la mestra.

La mestra converteix els cinc o sis fulls manuscrits en un únic llistat imprès de qüestions, eliminant les repeticions, canviant els termes malsonants pels seus equivalents cultes, i les retorna a cada alumne, en la propera sessió, en un full. A més, amplia cada pregunta en lletra ben llegible de lluny i lliura dues o tres preguntes a cadascú.

Ara sí inspirades en la metodologia dels projectes, el pas següent és llegir en veu alta els textos de les preguntes, una per una, i fer l'esforç d'agrupar-les i endreçar-les en temes. Continuen els atacs de riure, els papers s'han repartit aleatòriament, per tant, qui llegeix no és qui va fer la pregunta, i les sorpreses són hilarants. És interessant comprovar com, a mesura que passen els dies i s'endinsen en la feina, deixen de riure. Un tema que inicialment era «divertit» es converteix en interessant, fins i tot apassionant, però és un tema d'estudi, s'ha normalitzat.

Les qüestions plantejades, ja endreçades, presidiran l'aula durant tot el temps que duri l'estudi de la sexualitat, en el ben entès que, sobre la marxa, tant l'alumnat com la mestra hi poden afegir preguntes que el primer dia no s'havien formulat, sempre i quan siguin consensuades pel grup classe. És l'oportunitat de la mestra d'afegir alguna qüestió que ella considera important i ningú havia posat damunt la taula.

Amb el pas dels anys hi ha temes que han perdut interès i d'altres que han agafat força. Entre els primers la SIDA o el procés de l'embaràs i el part. Temes nous serien els abusos sexuals, el transgènere o la importància social de la bellesa física. És lògic, perquè els mitjans en parlen contínuament i les criatures són receptives. Temes habituals: els canvis en el nostre cos, la masturbació, les relacions homosexuals, la contracepció, i els aspectes més socials de la sexualitat. Tema que sempre ha despertar passió: les relacions sexuals en totes les seves formes i modalitats.

La recerca

El pas següent en el procés de treball és triar el tema que es vol investigar i formar grups (aquests, naturalment, mixtes) per cercar resposta a les preguntes. Se'ls demana quins son els tres temes que més els motiven i, agrupant-los, s'aconsegueix satisfer l'interès de tothom. On es busca informació? Als llibres de la biblioteca, a algun DVD i, de vegades, per a temes concrets, en una xerrada que una persona familiar d'algun alumne -metgessa, llevadora, biòloga- ens ha vingut a fer.

Al final del present article hem referenciat els llibres que considerem més útils i més adients. D'algun d'aquests llibres en tenim a l'escola més d'un volum, no a la biblioteca sinó a l'aula. Considerem bons llibres aquells que no només informen sobre anatomia i fisiologia (d'aquests n'hi ha molts que són correctes) sinó els que també parlen d'emocions, sensacions i sentiments, que és en realitat del que l'alumnat vol parlar. Curiosament, sabem d'un únic llibre de coneixements per a les edats de Primària que plantegi la possible incertesa d'un infant respecte del seu propi sexe!

També valorem els que aborden amb certa profunditat temes socials: prostitució, pornografia, assetjament... i que no són fàcils d'aconseguir. En canvi, no trobem encertats els que, probablement per raons de benefici editorial, s'adrecen només als nens o només a les nenes. O és que existeix algun tema que només interessi a uns o altres?

Pel que fa a les filmacions, utilitzem el document «Trànsit, menors transsexuals», d'Oliver i Montserrat, que va emetre TV3 el 2016 i que va obrir magníficament una porta a la qüestió de la identitat sexual. També mostrem la versió en dibuixos animats del llibre «Què en passa?» de Mayle i Robins que, tot i que és un punt massa infantil, toca algun tema, com el de les ereccions inesperades o el de la masturbació, d'una manera sorprenentment encertada per ser dels anys setanta del segle passat. I visionem cada any la gravació de la lectura que Lluís Homar fa del conte mai publicat en català «Crida ben fort, Estela», de Bel Olid, sobre els abusos sexuals, que es pot trobar a Youtube.

Va avançant la feina. Els grups es reparteixen les qüestions del seu tema, treballen amb l'ordinador i cerquen als llibres. No cerquen a internet, tot i la temptació constant de fer-ho. Hem seleccionat algunes webs adients a la seva edat i només els deixem accedir a aquestes webs. Sabem perfectament que si cerquen indiscriminadament no ens agradarà el que trobaran o bé, si és de qualitat, es dirigeix a alumnat més gran. I ja no diguem pel què fa a cercar imatges a la xarxa. Els demanem que, si volen il·lustracions per a la informació que estan trobant, escanegin les dels mateixos llibres que els hem posat a les mans.

La conversa

Alternem sessions de recerca amb converses a l'aula. Es lamenten que hi ha temes que no troben enlloc. Aleshores parlem. Intentem que ells mateixos posin en comú el que pensen i saben i que la persona adulta només afegeixi matisos. A alguna d'aquestes sessions convidem un mestre o monitor de sexe masculí, que els sigui persona propera, per demanar aclariments tan concrets que un home coneixerà millor que una dona.

L'alumnat sap, des del primer dia, que ens ho poden preguntar tot, i ho respondrem tot (menys el que fa a la nostra vida privada). De vegades, quan la sessió s'ha acabat, algú ens espera amb aquella pregunta que no s'atreveix a fer en públic, per timidesa o perquè és massa personal. Senyal que hem aconseguit el nostre propòsit, perquè en el tema de la sexualitat hi intervenen qüestions afectives i emocionals i, si no és a l'àmbit de l'escola de primària, potser no tenen on aflorar.

Hi ha criatures que ens diuen que no s'atreveixen a explicar a casa el que parlem a l'aula. No perquè els pares els censurarien, sinó perquè els fa vergonya. Sempre els diem que ho intentin, que els pares no volen altra cosa... i tenim un recurs per motivar el diàleg a casa: els proposem dues sessions pràctiques.

Sessions pràctiques?

Els demanem de dur de casa seva compreses, tampons i copes menstruals. Hi experimentarem amb aigua i pintura vermella, a l'aula de ciències. En comprovarem els materials, la resistència, la mida, la capacitat d'absorció, la impermeabilitat... Els nois perden les ganes de fer bromes amb els tampons i compreses, i alhora hi agafen confiança. Les noies coneixen les copes de silicona, que un dia voldran utilitzar. I és un treball científic d'observació i experimentació.

Hi ha una altra sessió experimental: han de demanar als pares preservatius. Això costa una mica més, però mitja dotzena sempre ens n'arriben. Per grups els desemboliquen, els toquen, comproven el tacte lliscant. Els tiben i no es trenquen. N'inflen un i triga molt a petar, moltíssim.

Mentre observen, en parlem i responem preguntes. Parlem d'altres mètodes d'anticoncepció...

Fem fotografies de les dues sessions, destinades a ser impreses a un full amb les conclusions de l'experiència i l'explicació personal del que cadascú ha après. És un treball realitzat a l'aula amb col·laboració de tota la classe, però cadascú fa el seu text individualment.

De vegades pensem que dur preservatius a l'aula quan només es tenen onze anys es

cremar etapes. Però... i si és l'única oportunitat que tindran de conèixer-los sense cap pressió, de manera fresca i divertida? Pensem que és important que siguin els alumnes qui els duguin, i que siguin els pares qui els hi donen. Per propiciar converses a casa, i perquè ningú ens vulgui retreure res (en trenta anys no ha passat mai, però cal no oblidar que les nostres famílies són les que són).

Les il·lustracions

A més de les imatges que trien als llibres de consulta per ser escanejades, proposem als nens i nenes que facin quatre dibuixos a mà, cadascun a un full. Han de copiar d'alguna bona il·lustració l'aparell reproductor femení i masculí per dins i per fora. Han de ser dibuixos ben fets i grans, tant o més que de mida real. Hi han de situar alguns noms, els que nosaltres els donem en una llista, el vocabulari bàsic d'anatomia. Hi incloem el clítoris, gran oblidat en els llibres de text i de coneixements per a infants.

Pensem que haver de reproduir amb precisió i serietat una vulva ben explícita i uns genitals masculins de «tamany natural» potser els farà perdre l'interès, més endavant, de fer dibuixets a les portes des vàters de l'institut...

El material delicat

Mentre duem a terme les sessions de recollida d'informació dels llibres, davant de l'ordinador, anem cridant els diferents grups de treball, un a un, i, en l'espai recollit d'una tutoria, els lliurem dos tipus de material «sensible» perquè se'l mirin detingudament.

Es tracta de quatre exemplars del llibre «A ver!», de Mc Bride i Fleischauer-Hardt, que va ser retirat de circulació per la censura el mateix any de la seva publicació i d'una reproducció de genitals masculins i femenins fets en peluix, importats d'Alemanya (ens consta que ara també hi ha qui ho fabrica a casa nostra, però no és tan ben fet), que vam conèixer gràcies a Katharine von Grethen, autora del llibre «Explica-m'ho!».

«A ver!» és un llibre de fotografies en blanc i negre acompanyades d'un diàleg molt bonic entre un nen i una nena, protagonistes amb els seus pares de totes les fotografies, que ens va arribar d'alemanya l'any 1979 de la mà de Lòguez, creat per pedagogs agosarats, i que és tan explícit que només el posem en mans de les criatures en petit grup, alertant-los de la impressió que produeixen algunes imatges, i escoltant sempre la seva opinió seriosa en acabar la lectura.

Els peluixos són de mida potser una mica massa petita, de material apelfat i un tacte i uns colors dolços. Són acoblables (la vagina acull molt bé el penis), amb un prepuç que

cobreix i descobreix el gland, i que els nostres alumnes poden tocar i remenar una bona estona. Considerem que també és material delicat perquè, deixat al grup sencer es convertiria només en font de bromes i rialles, però en petit grup i una certa privacitat passa a ser una reproducció anatòmica digna d'un estudi molt motivador.

La posta en comú

Els grups van acabant la feina, han trobat resposta a la majoria de preguntes que els havien correspost, les han convertit, amb la nostra ajuda, en un text continu, i les han il·lustrat (o no, és optatiu) com han cregut que havien de fer. Al llarg de tot el procés la mestra ha anat revisant la seva tasca, deixant anotacions escrites sobre aspectes que manquen o observacions ortogràfiques, que ells van esmenant sobre la marxa.

Arriba el moment que cada grup explicarà a la resta de la classe tot el que han après, totes les respostes aconseguides, més tota aquella informació addicional que han trobat i han tingut a bé d'afegir. Els demanem que cada membre del petit grup expliqui allò que no va trobar ell mateix, sinó un altre company del seu grup. Això assegura un coneixement sencer del seu tema.

La resta del grup classe els escolta i, en acabar, demana aclariments si s'escau.

Finalment s'imprimeixen tots els temes i es lliura un dossier sencer a cada alumne. Cadascú hi afegeix els seus quatre dibuixos i les conclusions de les dues experiències pràctiques.

L'avaluació

La millor avaluació és la comprovació que l'alumnat ha sabut buscar, trobar, fer seu i explicar a la resta tot allò que estava treballant. Ara bé, hi afegim un control convencional. Un dia acordat es demana a tothom que faci uns dels quatre dibuixos, que decideix l'atzar, entre els quatre que han hagut d'assajar a casa. I que hi posi noms en els llocs corresponents. Això demana un esforç de memòria, és clar. El control té una segona part, cal demostrar que, a partir de les converses i les lectures, s'ha adquirit criteri personal. Els fem posicionar, per escrit, davant d'unes quantes situacions de la vida real. Exemples: «Tornes de les vacances i la teva millor amiga/amic et diu que a l'estiu s'ha enamorat d'algú del seu mateix sexe. Què li dius?», «Un bon amic/ga està molt preocupat/ada per la mida del/s seu/s penis/pits. Com l'ajudes?», «Algú t'explica confidencialment que el seu oncle/avi li fa unes carícies que molesten. Què li suggereixes que faci?». No cal dir que aquest tipus de qüestions demanen un comentari posterior a l'aula, no només una qualificació individual i res més.

Per acabar

No imaginem el treball del tema de la sexualitat si no és en un context de grup classe que fa anys que conviu, es coneix bé i s'aprecia. Valorem molt el fet que l'assumpte s'abordi amb la persona tutora del grup, que hi té un vincle afectiu, o amb una mestra que els sigui molt propera. No hem cregut mai en la possibilitat de delegar la totalitat del tema en una «especialista». Es tracta de primar la proximitat i l'empatia per sobre de la saviesa d'una persona estranya, amb qui l'alumnat no hi ha establert lligams.

Ens sembla que només es pot crear el clima de confiança necessari si ho tractem com us ho hem explicat, com una feina duradora en un temps, en l'àmbit de l'aula, en funció de les demandes del grup, com un treball de recerca, i amb l'assistència de persones adultes properes.

Sempre ens ha quedat un dubte: pot ser que algun nen o nena d'un grup classe, amb menys maduresa que d'altres, o amb poca curiositat encara, es vegi immers en unes converses que l'incomoden o que l'obliguen a treballar qüestions que no li corresponien encara. Això passa en tots els temes, quan donem protagonisme i capacitat d'elecció al grup, però sabem que aquest cas és diferent, el sexe és un assumpte sensible. Hem d'estar molt atentes a detectar si algú està sobrepasat o simplement passant una mal tràngol momentani. Si és el cas, parlar-hi, escoltar molt, i mirar d'alleugerir feines i patiments.

En qualsevol cas, estem convençudes que fa menys mal accelerar interessos que, al contrari, oblidar-se d'afrontar l'educació sexual des de primària.

Referències Bibliogràfiques

- Fleischhauer-Hardt, H. (1979) *¡A ver! Lóquez*. Salamanca.
Harris, R; Emberley, R. (2006) *Sexe, què és?* Serres. Barcelona.
Von der Gathen, K.; Khul, A. (2016) *Explica'm-ho!* Takatuka. Barcelona.
Hoffman, M.; Asquith, R. (2016) *El gran llibre del cos Ed.* Joventut. Barcelona.

Filmografia

- Olid, B.; Homar, Ll. (2013) *Crida ben fort, Estela!* www.lidiapujol.com.
<https://www.youtube.com/watch?v=lYqY4gCK100>
Oliver, R. Mnotserrat, Ll. (2016) *Trànsit, menors transsexuals*. 30 minuts, TV3, 2016
<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/30-minuts/transit-menors-transsexuals/video/5613571/>
Iiversen, M.; Jansrud, L.; Valberg, R. (2015) *1. Puberty: how does it start* Norwegian public

broadcaster NRK. <https://sexedrescue.com/norwegian-sex-education-show>

Nota:

[1] Aquest article en la seva quasi totalitat ha estat publicat a la revista *Perspectiva Escolar* en la seva edició del novembre de 2019.